

Tunus Anayasasının Anayasal Demokrasi Açısından Değerlendirilmesi

Esma KÜÇÜKBAY¹

“Kuvvetler ayrılığının amacı etkinliği arttırmak değil,
keyfi iktidar kullanımını önlemektir.”
Brandeis

Öz

Toplumsal ve siyasi dönüşümü ateşleyen Arap Baharı, Tunus'ta başlamış daha sonra Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki bölgeleri de içine alarak devam etmiştir. Bu değişim ve dönüşüm yeni bir anayasa oluşturulması için 23 Ekim 2011 tarihinde gerçekleştirilen “Kurucu Meclis” seçimleriyle somut bir hâle gelmiştir. Seçim sonucunda oluşturulan Kurucu Meclis, uzun çalışmalar sonucunda 26 Ocak 2014 tarihinde Yeni Tunus Anayasasını kabul etmiştir. Yeni Tunus Anayasası, 10 bölüm ve 149 maddeden oluşmaktadır.

Her anayasa metni anayasal devlet kurma imkânı vermemektedir. Anayasaların temelde siyasi iktidarın sınırlandırılması ile temel hak ve özgürlüklerin garanti altına alınması şeklinde iki fonksiyonu vardır. Bu fonksiyonların gerçekleşmesi şekli anlamda anayasanın varlığına bağlı olmayıp yaklaşım olarak yukarıdaki fonksiyonların kullanılmasıyla doğrudan ilgilidir. Aksi hâlde Karl Loewenstein'in yaptığı üçlü anayasa ayrımlarından biri olan gerçek anayasa yerine; diğer iki ayrımdan biri olan siyasal iktidarın sahiplerinin yararına örgütlendiği nominal veya hukuki açıdan iktidarın sınırlandırıldığı ancak ontolojik olarak var olmayan veya uygulamada siyasal iktidarın sınırlandırılmadığı sahte (göstermelik) anayasanın varlığı gündeme gelecektir. Nitekim anayasa, anayasallık ve anayasalcılık kavramlarının her biri devlet düzenleri içerisinde farklı anlayışlara ve yorumlara imkân tanımaktadır. Bir yönüyle demokrasi kavramını içine alan anayasa mefhumu, çoğunluğun iktidarını sınırlandırılması olan diğer yönüyle demokrasinin tam karşısında durmaktadır. Bu çalışmada yukarıda ifade edilen kavramlar ve bu kavramların tartışılması yapılırken, anayasal demokrasi kavramı merkezinde siyasi ve sosyolojik açıdan önemli bir yere sahip olan 2014 Tunus Anayasası ve özellikle temel hak ve özgürlüklerinin düzenlendiği maddeler bu kavramlar çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Tunus Anayasası, Anayasal Demokrasi, Anayasalcılık, Çoğunluk İktidarı

1 Marmara Üniversitesi Özel Hukuk yüksek lisans öğrencisi, ORCID: 0000-0002-4382-3790, DOI: <https://dx.doi.org/10.51448/tde.2021.12>

Başvuru: 12 Şubat 2021
İlk Revizyon: 5 Mart 2021
Son Revizyon: 21 Mayıs 2021

Kabul: 30 Haziran 2021
OnlineFirst: 13 Temmuz 2021

Copyright © 2021 İnsan ve Medeniyet Hareketi
<http://toplumsaldegisim.com/>
2021 3(1) 62-85

Evaluation Of The Constitution Of Tunisia In Terms Of Constitutional Democracy

Esma KÜÇÜKBAY¹

“The doctrine of the separation of powers was adopted not to promote efficiency,
but to preclude the exercise of arbitrary power.”
Brandeis

Abstract

The Arab Spring, which sparked social and political transformation, began in Tunisia, and expanded to include regions in North Africa and the Middle East. This transformation and change became tangible with the “Constituent Assembly” elections held on October 23, 2011, to draft a new constitution. Following much study, the Constituent Assembly, which was constituted as a result of the election, adopted the New Tunisian Constitution on January 26, 2014. The new Tunisian Constitution consists of 10 chapters and 149 articles.

Not every constitutional document allows for the establishment of a constitutional state. Constitutions possess two functions such as limiting fundamental political power and safeguarding fundamental rights and liberties. The manner in which these functions are carried out is unrelated to the existence of the constitution, but is directly tied to the employment of the aforementioned functions as an approach. Otherwise, rather than the normative constitution, which is one of Karl Loewenstein's three constitutional distinctions, the existence of a nominal constitution, which is one of the other two, in which political power is organized for the benefit of the holders, is restricted in practice through nominal or legal terms but not ontologically. In fact, within the order of government, each notion of constitution, constitutionality, and constitutionalism allows for diverse understandings and interpretations. On the one hand, the conception of constitution, which encompasses the notion of democracy, limits the power of the majority, namely being directly opposed to democracy. The 2014 Tunisian Constitution, which has an important political and sociological spot at the center of the notion of constitutional democracy, and especially the articles regulating liberties, will be evaluated within the framework of these notions in this study while discussing aforementioned notions.

Keywords:

Tunisian Constitution, Constitutional Democracy, Constitutionalism,
Power of Majority

1 Marmara University Private Law Master's Student

Giriş

Anayasa terimi, tarihsel perspektifte Kanun-i Esasi ile birlikte değerlendirildiğinde kanunların anası, temel kanun kavramlarından öte bir anlam ifade etmektedir. Bütün bunlarından önce de anayasa kavramı, bir ülkedeki üstün hukuk gücüne sahip “metni” ifade eder. Diğer bir anlamda ise anayasa, bir ülkede belli bir andaki fiili devlet sistemini yani “yaşayan anayasa”yı belirtir. Anayasanın üçüncü anlamı “anayasacılık” ve “anayasal devlet” felsefesini, kısaca devletin sınırlanması düşüncesini ifade eder (Erdoğan, 2017, s. 2). Bu bağlamda anayasanın en temel ve biricik anlamı ile işlevi; siyasi iktidarın sınırlandırılması ile temel hak ve özgürlüklerin garanti altına alınmasıdır. Diğer bir ifadeyle anayasa metnin varlığı anayasal ve demokratik esaslara uygun işleyen siyasi kurumların devam ettirilmesi hâlinde dahi anayasanın varlığının gerekliliğini azaltmayacaktır. Nitekim anayasal metinler siyasi kurumların varlığının, sürdürülebilirliğinin yanında etkisinin ve yararlığının da garantisini teşkil etmektedir. Anayasaların yapım amaçları en geniş perspektifle değerlendirildiğinde; devlet iktidarının kişi hak ve özgürlükleri lehine sınırlandırılması, onların demokratik toplum düzenine uygun ve işlevsel olarak kullanımını sağlamak amacıyla kurallara bağlanmasıdır.

Anayasalarda temel hak ve özgürlüklerinin düzenlenmesi ve düzenleme şekli, insan onuruna saygıyı merkez edinen ilkelere ve bu ilkelere kaynaklanan yükümlülüklerle bağlılığı ifade eden anayasacılık kavramını ortaya çıkarmaktadır. Tunus Anayasasının temel hak ve özgürlüklerinin düzenlendiği ikinci bölümüne bu kavramın ne şekilde düzenlendiği üzerinde durulacaktır.

1. Anayasal Demokrasi

Anayasa hukukunda ve siyaset bilminde oldukça fazla kullanılan “anayasal demokrasi” mefhumu kendi içinde anayasa ile demokrasi olmak üzere iki kavramdan müteşekkildir. Her ne kadar anayasa teriminden türemiş olsa da anayasa, anayasacılık, anayasalcılık kavramlarının her biri doktrinde farklı anlamları ve etkileri karşılamaktadır. Nitekim anayasa ve demokrasi kavramlarının derinlemesine açıklanmasından önce söz konusu kavram kargaşasını ortadan kaldırmak ve çalışma süresince kullanılacak terimlerin ortaya açık bir şekilde konulması gerekmektedir.

Anayasacılık kavramı yaygın olarak kullanılsa dahi Özbudun’un ifadesiyle “constitutionalism” deyiminin karşılığı olarak daha çok “anayasacılık” terimi kullanılmıştır. Oysa, “anayasalcılık” deyimini, kavramı daha iyi ifade etmektedir; çünkü “constitutionalism” sadece bir anayasanın yapımını veya varlığını değil, temel amacı devlet iktidarını sınırlandırarak birey hürriyetlerini korumak olan, daha özgül nitelikli bir anayasa anlayışını yansıtmaktadır. “Anayasacılık” bir anayasanın metnine (hatta belki ruhuna da) bağlılık anlamına gelmektedir. Anayasalcılık ise “insan onuruna saygıyı merkez edinen ilkelere ve bu ilkelere kaynaklanan yükümlülüklerle bağlılığı” ifade etmektedir. Bir anayasa metnine ve onun yarattığı anayasal düzene bağlılık, her zaman bu ilkelere bağlılığı içermeyebilir (Özbudun, 2017, s. 3). Diğer bir ifadeyle bir anayasa metnine bağlılık, metinde düzenlenen bütün pozitif hukuk kurallarına, onun sorumluluk ve yükümlülüklerini yerine getirmeye ve dahi doğal hukuk anlayışına bağlılık, siyasi iktidarın sınırlandırılması, demok-

ratik siyasi kurumların işlevsel olması, anlamını taşımayabilir.

Metne bağlılık ve metindeki ilkelere bağlılık arasındaki söz konusu bu ayrım anayasa çeşitlerini gündeme getirmektedir. Sartori, Karl Loewenstein’in benzer üçlü tasnifini izleyerek ancak devlet iktidarının sınırlandırılması amacına hizmet eden anayasaları gerçek anlamda anayasa saymaktadır (Özbudun, 2017, s. 5). Diğer bir ifadeyle anayasanın varlığını, anayasal devlet bağlamında, anayasanın temel fonksiyonlarından biri olan siyasi iktidarın sınırlandırılmasına bağlamaktadır. Onların yanında, “sözel” (lafzi, nominal) ve “göstermelik” (façade) anayasalar da vardır. Sözel anayasalar, devletin örgütleniş biçimini belirlemekle beraber, siyasal iktidarın kullanımını sınırlandırmayan anayasalardır. Göstermelik anayasalar ise, iktidarı sınırlandırır gibi görünse de uygulamada bunun tersini yapan “tuzak” anayasalardır.

Kısacası, “her devletin bir ‘anayasa’sı vardır ama ancak bazı devletler ‘anayasal’ devletlerdir” (Özbudun, 2017, s. 6). Bu durumda dikkate alınacak olan bir kurucu meclis tarafından demokratik yollarla mükemmel düzeyde hazırlanmış bir anayasanın varlığı değil; söz konusu anayasanın işlevsel olarak uygulanması diğer bir ifadeyle toplum sözleşmesinin toplumda bir karşılığının olmasıdır. Gerçek, nominal ve göstermelik anayasa çeşitleri toplum için birer elbise örneği ile anlatılacak olursa şu şekilde ifade edilebilir: Gerçek anayasa, tam anlamıyla dikilmiş ve hâlihazırda kullanılan bir elbise iken nominal anayasa, hiç de uygun olmayan ölçülere göre dikilmiş bir elbiseyi ifade edebilir. Diğer taraftan göstermelik anayasa; mükemmel şekilde ve tam ölçülere göre dikilen bir elbisenin topluma

giydirilmesi yerine dolapta bekletilmesi gibi görülebilir. Bu durumda gerçek anayasa dışındaki anayasaların metin olarak varlıkları toplumun ihtiyaçlarını karşılamadığı veya işlevsel olarak kullanılmadığı için anayasal bir devletin varlığından bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Anayasa, anayasallık, anayasacılık ve anayasalcılık kavramları arasındaki ayrım dikkate alınarak söz konusu “anayasal demokrasi” mefhumundaki iki terimin birbiri ile zıt anlam taşıdığı ve bunun hangi anlama gelip, ne tür bir duruma tekabül ettiği de doktrinde ayrıca tartışma konusudur. Nitekim demokrasi, halkın kendi kendisini yönetmesi anlamına gelirken; anayasalcılık söz konusu halkın yönetimine “sınırlar getirmek” anlamını taşımaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında da demokrasi doğrudan doğruya anayasacılığın (bizim kullandığımız kavram ile anayasalcılığın) bir ilkesi olarak veya onun sonucu olarak ortaya çıkmış değildir. Nitekim, Carl Friedrich’in (1999: 60) de belirttiği gibi hem Avrupa’da hem de Amerika’da anayasacılık (anayasalcılık) başlangıçta demokratik olmaktan çok aristokratik bir nitelik taşıyordu (Erdoğan, 2017, s. 38). Diğer bir ifadeyle; demokrasinin özü çoğunluk yönetimi olduğu hâlde, anayasacılığın amacı, çoğunluk iktidarını sınırlamaktır. Stephen Holmes’un ifadesiyle, çatışma, anayasacılığı bir ayakbağı gibi gören demokratlarla, demokrasiyi bir tehdit gibi gören anayasalcılar arasındadır. Bazı teorisyenler demokrasinin, anayasal deli gömleği giydirilmesiyle felce uğrayacağından endişe etmektedirler. Diğerleri ise, demokrasi selinin, anayasa barajını yıkacağından korkmaktadır. Aralarındaki farklılara rağmen

iki taraf da anayasalcılıkla demokrasi arasında derin ve neredeyse bağdaşmaz bir gerilimin varlığında hemfikirlerdir (Özbudun, 2017, s. 3).

Söz konusu durum bir paradoks olarak değerlendirildiğinde; Martin Loughlin ve Neil Walker'a göre, "Modern anayasalcılığın temelinde, iki temel ama birbirleriyle zıt gereklilik vardır: Devlet iktidarının nihai anlamda 'halkın rızası'ndan kaynaklanması ve bu iktidarın, sürdürülebilir ve etkin olabilmesi için, bölünmüş sınırlandırılmış ve belli kurumsal kalıplar içerisinde kullanılıyor olması. Bu en basit ifadesiyle, anayasalcılığın paradoksu olarak adlandırılabilir." Benzer şekilde, Carl Friedrich'in sözleriyle, "Anayasalcılığın gerekleri ile demokrasinin istemleri arasındaki uzlaşma ne olursa olsun, bu uzlaşma zayıf bir uzlaşma olarak kalacak ve sürekli gerilimlere ve tartışmalara neden olacaktır." Bellamy ve Castiglione, söz konusu paradoksu şu sözlerle ifade etmektedir: " 'Anayasal demokrasi' deyimi ya bir oksimoron ya da bir totoloji olarak yorumlanabilir. Bir yandan anayasalcılık ve demokrasi, birbirine karşıt gibi görünebilir. İlk deyim 'sınırlı ve bölünmüş' bir iktidarı ifade etmesine karşılık, ikincisinin nihai anlamı, onun 'birleşmiş ve sınırlandırılmamış' şeklinde kullanılmasıdır" (Özbudun, 2017, s. 4). Her ne kadar doktrinde yukarıda ifade edildiği gibi söz konusu iki kavramın birbiri ile karşıtlık taşıdığı ifade edilmiş olsa da birçok yazar anayasallığın ve demokrasinin birbirine temel teşkil ettiğini ve birbiri ile bağdaştırıldığını ve dahi birbirinin korunması anlamına geldiğini ifade etmektedir.

Anayasacılık (Anayasalcılık) ve demokrasi arasında bir paradoksun veya bir gerilimin olduğu kabul edilmiş olsa

dahi bunun giderilmesi imkânsız olmamakla birlikte birbirini destekleyici mahiyetleri de bulunmaktadır. Nitekim Stephen Holmes'a göre, anayasal kısıtlamalar sadece negatif etkili olmayıp, aynı zamanda özgürleştiricidirler; yani, kimi kurumsal düzenlemelerin varlığı, hükümetlerin temel meseleler üzerinde her seferinde yeniden düşünmeye gerek olmadan siyasi sorunları çözmelerini mümkün kılar. Holmes'a göre, bağımsız yargının başlangıçta iktidarı sınırlandırmak için değil, tersine hükümetin iş yapma yeteneğini artırmak için tesis edilmiş olduğunu anlamak kolaylaştırır (Holmes 1993) (Erdoğan, 2017, s. 39). Diğer taraftan Neil MacCormick de demokrasi ile anayasacılığın karşılıklı olarak birbirine bağımlı olduğunu düşünmektedir. Demokrasinin bir ülkenin siyasi düzeninin kalıcı bir özelliği olması için anayasaya uyulması ve hukukun üstünlüğünün güvenceye alınması pekâlâ gerekli olabilir. Öte yandan, süregelen sağlam bir hukuk devleti geleneği üstünde işleyen demokratik bir yönetimin ruhu, anayasal güvencelerin aşınmasına karşı sağlam bir siper olabilir. Her yerde bir anayasanın varlığını sürdürmesi uzun vadede devletin yurttaşlarının onun devlet yapısının kabul edilebilir çerçevesi olarak görmelerine bağlıdır. Böylece demokrasi hem anayasacılığı gerektirebilir hem de uzun vadede onun en iyi garantisi olabilir (MacCormick 1994: 141-142) (Erdoğan, 2017, s. 40).

Doktrinde yer alan birbirinden farklı görüşler ve bunların dayandırıldığı gerekçeler ışığında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha fazla görünür hâle gelerek kullanılmaya başlanan 'anayasal demokrasi' kavramı değerlendirildiğinde; söz konusu terim, demokratik usullerle seçilen ve yöneten devlet iktidarı

nın sınırlandırılmasını ifade etmekte olup, iki kavram arasında yakın bir ilişki olduğu sonucuna varılmaktadır. Nitekim demokrasi, demokrasiyi yok etme hürriyetini içermez. Bu anlamda anayasalcılık, demokrasiyi kendisine karşı koruyan bir araçtır (Özbudun, 2017, s. 5). Anayasal devlet düzenin koyduğu anayasal kurallar ile sınırlandırılan devlet iktidarının zayıfladığı sonucunun çıkarılması oldukça isabetsizdir. Nitekim söz konusu sınırlandırma siyasi iktidarın kullanımını yönlendirerek siyasi düzenin kalıcılığını sağlamakta olup aynı zamanda iktidarı güçlendirmektedir. Diğer bir ifadeyle demokrasinin işlevsel olarak kullanılmasında bir araç teşkil etmektedir.

Anayasal demokrasinin amacını, siyasi özgürlüğü garanti etmek üzere devleti anayasayla ve anayasacılığın teknikleriyle sınırlamak şeklinde özetleyebiliriz (Erdoğan, 2017, s. 40). Bu bağlamda demokrasi bir usul olarak (Usul; yol, yöntem teknik anlamını karşılama) açısından kullanılan bir kavramdır.) anayasalcılık ile incelendiğinde; anayasal demokrasi, demokrasiye giydirilen ve onu felç eden bir durum oluşturmamakta aksine demokrasinin, siyasi özgürlüğün bizatihi garantisini teşkil etmektedir. Anayasalcılıktan yoksun bir demokrasi, çoğunluğun istibdadına; demokrasiden yoksun bir anayasalcılık ise, azınlıkların hâkimiyetine yol açar (Özbudun, 2017, s. 25). Çağdaş bir kavram olarak 'anayasal demokrasi'nin klasik yöntemi ise siyasi iktidarı, başta kuvvetler ayrılığı yoluyla olmak üzere kendi içinde bir denetim ve denge sistemine oturtmaktadır. Zamanla buna insan haklarını anayasal güvence altına almak da eklenmiştir. Bu durumda, Sartori'nin belirttiği gibi,

"anayasal demokrasi" günümüzde liberal anayasacılıkla aşağı yukarı aynı anlama gelmektedir (Erdoğan, 2017, s. 30).

Yukarıda anayasa çeşitlerinin varlığının "her devletin bir 'anayasa'sı vardır ama ancak bazı devletler 'anayasal' devletlerdir." şeklindeki ifadesi ile Tunus Anayasasının metni, yapım ve değişim usulleri dikkate alınarak Tunus Anayasasının devlete anayasal bir devlet mahiyeti kazandırıp kazandırmadığı anayasada insan haklarının düzenlendiği şekli merkeze alınarak değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda insan onuruna saygıyı merkez edinen ilkelere ve bu ilkelere kaynaklanan yükümlülüklerle bağılılığı ifade eden anayasalcılık kavramının, Tunus Anayasasının temel hak ve özgürlüklerinin düzenlendiği ikinci bölümüne ne şekilde yansıdığı üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Bu bağlamda, Tunus Anayasasının yapımını hazırlayan süreç, bu sürecin öncesi ve süreç sonrası gelişmeler dikkate alınarak ilgili maddeler üzerinde çalışılacaktır.

2. Tunus Anayasası

2.1. Tunus Anayasası Öncesi ve Anayasa Yapımındaki Toplumsal ile Siyasi Süreç

1956 yılında bağımsızlığını kazanan Tunus, 2011 halk ayaklanmalarına ve devrime kadar geçen süreçte demokratik olmayan uzun bir süreç geçirmiştir. Tunus'a daha geniş bir perspektifle bakıldığında ülke; 1534 yılına kadar İspanyol egemenliği altında kalmış, bu tarihten sonra ise Osmanlı eyaleti konumunda merkezî idareye bağlı yönetilmeye başlamıştır. Osmanlı idari mekanizmasının zaafa uğramasıyla özerk bir yönetime kavuşmuş; bu nispi serbesti sayesinde,

Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsız bir biçimde ıslahat hareketleri gerçekleştirilebilmiştir (Açıl, Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci, 2017, s. 168).

Türkiye'deki Tanzimat ve Islahat Fermanlarına benzer bir anayasal metin ve buna bağlı tarihî bir süreç olarak değerlendirilebilecek "Ahdü'l Eman" isimli belge İslami esaslara uygun sınırlı bir iktidarın kurulmasına yönelik bir çalışma olarak ortaya atılmıştır. Söz konusu metin; din, ırk ve millet ayrımı yapmaksızın tüm ülke sakinlerinin güvenliğini garanti altına alıyor; vergiler bakımından herkesin kanun önünde eşit olduğunu beyan ediyor; ticaret ve çalışma hürriyetini tanıyordu. Ayrıca mülkiyet, kanun önünde eşitlik, kanunsuz suç ve ceza olmayacağı ve kimseye ceza verilmeyeceği gibi temel hak ve hürriyetlere de yer verilmişti (Açıl, Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci, 2017, s. 168). "Ahdü'l Eman"da yer alan temel hak ve hürriyetlerin teminat altına alınabilmesi amacıyla 1861 yılında, İslam dünyasının modern anlamdaki ilk anayasası olma niteliğini de taşıyan "Kanunu'd Devle" kabul edilmiştir. Bu anayasa ile amaçlanan husus, üstün bir hukuk metni oluşturup tüm hukuk düzenini ona uygun olarak tanzim etmekten ziyade Bey'in mutlak iradesini, yeni oluşturulan anayasal organlar aracılığıyla sınırlandırmaktı (Açıl, Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci, 2017, s. 169).

1861 Anayasası sadece üç yıl uygulanabilmiş; baş vergisinin iki katına çıkarılması sebebiyle patlak veren isyanın ardından 1864 yılında anayasa askıya alınmıştır (Açıl, Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci,

2017, s. 172). Söz konusu anayasa ve düzenlenen maddeleri incelendiğinde, kuvvetler ayrılığı kurallarına yer verilmiş ve Bey'in mutlak iktidarına sınırlamalar getirmiş olsa da Tunus'a demokratik usullere uygun ve anayasal kaidelere paralellik gösteren anayasal bir devlet düzeni sağlanmasına imkân tanıdığını söylemek mümkün değildir. Nitekim bağımsızlıkta hareket ettirici bir güç olması ve İslam dünyasında modern anlamda ilk anayasa yapımı olması hasebiyle önem taşımaktadır.

Fransız yönetiminin Tunus'tan tamamen çıkmasıyla birlikte bağımsızlığını kazanan Tunus halkı, kurucu meclis seçimlerini gerçekleştirerek yeni bir anayasa yapım sürecine girmiştir. Seçimlerin ardından iktidarı ele geçiren Burgiba, bağımsız Tunus'un ilk başbakanı olarak atanmıştır. Yeni anayasayı hazırlamanın yanı sıra yasama gücünü kullanma yetkisine de sahip olan Kurucu Meclis, 1957 yılında monarşiyi ilga edip yerine cumhuriyet rejimini getirmiştir. Aynı tarihte, otuz yıl boyunca görevinde kalacak olan Burgiba, cumhurbaşkanı seçilmiştir (Açıl, Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci, 2017, s. 174). 1959 tarihli Tunus Anayasası, 10 bölümden ve 78 maddeden oluşmaktadır. Birinci maddesinde yer aldığına göre; Tunus özgür, bağımsız ve egemen bir devlettir. Dini İslam, dili Arapça ve hükümet şekli cumhuriyettir.

Burgiba, anayasal yetkileri ve hâkim olduğu siyasi partisi sayesinde, çok kısa bir süre içerisinde otoriter rejimimi inşa edebilmiştir. Kendisiyle yapılan bir sözleşide de sistem değişikliğiyle ilgili bir soru üzerine "Ne sistemi, sistem benim" cevabıyla bu durumu açığa vurmaktan da çekinmemiştir (Açıl, Tunus'un De-

mokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci, 2017, s. 177). İspanyol egemenliği, Osmanlı hâkimiyeti, Fransız hâkimiyetinden sonra bağımsızlık mücadelesi veren ve bu yolda demokratik adımlar atma gayretinde olan Tunus halkının karşılaştığı ve ciddi anlamda siyasi, ekonomik, sosyolojik bunalımlara ve gerilimlere sebep olan otoriter dönem bu şekilde kendisini göstermeye başlamıştır.

Diğer taraftan Burgiba, modernleşmeyi desteklemesine rağmen baştan inmece politikaları, temel hak ve özgürlüklere yer vermeyen düzenlemeleriyle modernleşmeyi sadece din ve laiklik düzlemlerine oturtmuştur. Otoriter yönetimin kendisini gösterdiği diğer bir durum ise; sekülerleşme amacıyla dinî kurumların devlet kontrolüne verilmesi, toplumdan dinin ve dinî algının silinmeye çalışılmasıdır. Bunun tabii sonucu olarak ise Burgiba'nın dinî çevrelerce büyük muhalefetlerle karşılaşmış olması ve devletin gittikçe otoriter bir düzlemde gerilim alanını arttırmasıdır. Bu gerilim devam ederken parti içindeki liberal muhalefetin 70'li yıllarda ağırlığını artırması karşısında Burgiba, iktidarını garanti altına alacak yeni bir yönetim benimsemiştir. 27 Aralık 1974 tarihinde yapılan anayasa değişikliği ile Habib Burgiba, ömür boyu cumhurbaşkanı ilan edilmiştir (Açıl, Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci, 2017, s. 178). Anayasanın ilk maddesinde devletin rejiminin cumhuriyet olduğunun düzenlenmesi ve bu anayasal metne bağlılık, yukarıda ifade edildiği gibi her zaman anayasal bir devlet imkânı sunmamaktadır. Nitekim cumhuriyet rejimi, halkın kendisini yöneteceği kişiyi seçmesinin yanında demokratik yöntemlerle bu kişinin yine halk tarafından değiştirilmesine de im-

kân tanıyan rejimdir. Devletin erklerini düzenleyen söz konusu metnin ismi anayasa olsa dahi bunun gerçek bir anayasa olduğunu söylemek mümkün değildir. Anayasada açık bir şekilde beyan edilen cumhuriyet rejiminin uygulanamaması söz konusu metnin ancak "göstermelik bir anayasa" olduğu anlamına gelmektedir. Bu tür anayasalar ise devlete anayasal bir devlet düzeni sağlamamaktadır.

Bu süreç içerisinde yaşanan toplumsal olaylarla birlikte, güçlenen muhalefetin önünü geçmek amacıyla 1980 yılında tekrar çok partili siyasi hayata geçildiği ilan edilmiştir. Fakat bu durumun bir aldatmacadan ibaret olduğu kısa sürede anlaşılmıştır. Önce, geniş bir toplumsal desteğe sahip olan İslami Uyanış Hareketi (1989 yılında Nahda ismini alacaktır) gayrimeşru ilan edilerek lideri Raşid El Gannuşi ve bazı üyeleri tutuklanmıştı (Açıl, Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci, 2017, s. 179). Daha sonra gerçekleştirilen ilk çok partili seçimler rejimi daha fazla otoriterleşmeye sebep olmuştur. Çünkü seçime katılan hiçbir parti %5 barajını geçememiş ve meclisteki sandalyelerin tamamını Sosyalist Anayasa Partisi ve UGTT'nin teşkil ettiği "millî cephe" almıştır.

1980'lerin sonunda iktidarı devralan Zeynel Abidin Bin Ali, Burgiba dönemindeki antidemokratik usullerin son bulacağını, serbest ve adil seçimlerle iktidarın belirleneceğini vaat etmiş ve buna uygun birtakım kararlar alarak uygulamaya koymaya başlamıştır. Ancak bu iyimser hava çok geçmeden ortadan kaybolmuştur. Zaman ilerledikçe iktidarı elinde merkezileştirmeye çalışan Bin Ali, devlet imkânlarını kullanarak muhalefeti ve medyayı yoğun bir baskı altında tutmaya başlamıştır. Özellikle

İslamcı El Nahda Partisi'nin halk nezdinde karşılık bulması Bin Ali'yi tedirgin etmiş, bu sebeple birçok parti üyesi tutuklanmış, partinin lideri Raşid el Gannuşi ise sürgün edilmiştir. Bu kırılma noktasının ardından okullarda İslami kıyafetin yasaklanması, Nahda'ya sempati duyan kişilerin işten çıkarılması, okullardaki dinî müfredatın değiştirilmesi gibi Burgiba dönemindeki politikaların devamı niteliğindeki gelişmeler yaşanmıştır (Açıl, Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci, 2017, s. 180). Söz konusu baskıcı ve otoriter rejim sadece din boyutuyla ve İslami kesimlere karşı gerçekleştirilmemiştir. Bin Ali, sol rejime dayalı partileri de kendisine tehdit olarak görmüş ve Tunus Komünist İşçi Partisi gibi bu yönde çalışmalar gerçekleştiren partileri de kapatmıştır. Ancak baskıcı ve hiç de demokratik toplum düzenine uygun olmayan usullerle gerçekleştirilen bu seçimler, düzenli olarak yapılmaya devam edilmiştir.

İktidarın, sosyo - ekonomik, siyasi vs. açılarından toplumdaki karşılığına bakıldığında Burgiba döneminde olduğu gibi göstermelik bir anayasanın varlığı Bin Ali döneminde de devam etmektedir. Aynı zamanda Burgiba dönemindeki anayasa değişikliği ile Burgiba'nın ömür boyu cumhurbaşkanı ilan edilmesi, 2002 yılında yapılan anayasa değişikliği referandumu ile üç dönem kuralının kaldırılması ve 70 olan yaş sınırınının 75'e çıkarılması, (Açıl, Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci, 2017, s. 181) özellikle Bin Ali'nin cumhurbaşkanı seçilmesi amacının hazmedilmesi, ülkede nominal bir anayasanın varlığı anlamına gelmektedir. Nitekim nominal anayasa, iktidar sahipleri yararına örgütlenen anayasadır. Bu tür anayasalarda düzenleme-

ler aktif bir şekilde uygulansa dahi bütün toplum için değil; sadece iktidar sahiplerinin kullanabileceği ve sadece onlara yarar sağlayacak şekilde uygulama alanı bulan anayasalardır. Burgiba dönemi ve Bin Ali dönemi daha geniş perspektifle ve detaylı incelendiğinde bir anayasa metni olsa ve söz konusu metnin birtakım değişikliklerle uygulama alanı bulsa dahi toplum lehine düzenlemelerin gerçekleşmediği açıktır.

Tunus halkı düzenli olarak sandıklara gidip, seçmen olarak sözde demokrasiye katılmış olsa dahi gerçek bir anayasal düzenin içinde olmadıklarının -sosyo - ekonomik açıdan da- farkında ve bilincindediler. Nitekim demokratik usullere uygun bir ortamda gerçekleştirilmeyen seçimlerden biri olan 2004 cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki adaylardan biri, oyunu Bin Ali'ye verdiğini itiraf etmiştir (Gannuşi & Çev. Tunç, 2015, s. 104). Tunus'un tarihî gerçeklikte geçirdiği sosyal, ekonomik, siyasi tüm süreçler nihai olarak onu "14 Ocak Devrimi" ne ve bunun sonucunda demokratik usullerle gerçekleştirilen seçim ve anayasa yapım sürecine ulaştırmıştır. Ekonomik sebeplerle yaşanan toplumsal huzursuzluk 2011 yılına kadar iktidar tarafından bastırılan birçok ayaklanmalar ile kendisini göstermiş ve bastırılan ayaklanmalar Devrim'in habercisi olmuştur.

Tunus'un az gelişmiş güney şehirlerinden Sidi Bouzid'te seyyar satıcılık yapan Muhammed Buzazizi, lisansı olmadığı gerekçesiyle arabasına el konulması ve yetkililer tarafından dövülüp hakaret edilmesi üzerine kendisini yakmıştır. Olayın ardından gelişen küçük çaplı protestolar, gelişmelerin sosyal medya aracılığıyla paylaşılması üzerine kısa sürede ulusal bir isyan hareketine dönüşmüş-

tür. Polisin müdahalesi ile göstericilerin 239'u ölmüş, 1400'ü ise yaralanmıştır. Fakat ordunun göstericilere müdahale etmeyi reddetmesi üzerine Bin Ali 14 Ocak 2011 tarihinde ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece 54 yıllık otoriter rejim, bir aydan daha az süren halk ayaklanmaları neticesinde son bulmuştur (Açıl, Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci, 2017, s. 183). Açıkça görüldüğü üzere uzun yıllar boyunca, halkın üzerinde olan siyasi ve bunun sonucunda ekonomik, sosyal baskılar halkın karar vermesi ve nihayetinde mücadelesiyle çok kısa bir süre içinde ilga edilmiştir. Ancak halkın isteği otoriter bir devlet başkanının iktidardan elini çekmesi değil, anayasal devlet düzenidir. Bu bağlamda Bin Ali kabinesinin Başbakanı Gannuşi, 1959 Anayasasındaki ilgili düzenleme (madde: 56) gereği vekâleten, geçici olarak cumhurbaşkanlığı makamına getirilmiş ancak eski rejim döneminde ve eski kabine temsilinde görev almış kişilerin halk tarafında yeni siyasi düzende yer almasına kesin bir şekilde izin vermemesi üzerine istifa etmiştir.

Devrimin halk nezdinde hangi alana tekabül ettiğini anlamak için devrimden sonra Hamadi Jebali'nin koalisyon hükümetinde Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Refik Abdüsselam, devrimin daima halkın isteği doğrultusunda gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Şöyle ki; "Tunus isyanının yerel bir olaydan çok bölgesel bir olay hâline getiren şey, daha önce de belirttiğim üzere, hemen hemen bütün bölgede aynı olan, yolsuzluğa, insanların onurunun hiçe sayılmasına, sosyal ve siyasi ötekileştirmeye dayanan sosyo - politik koşullardı ve bu koşullara karşı çıkmanın tek yolu siyasi bir devrimdi. Tunus'un diğer Arap başkentlerine verdiği mesaj

değişimin mümkün olduğuydu. Şimdiye dek farklı Arap ülkelerinde duyduğumuz ve duymaya alıştığımız slogan 'İnsanlar isterse' idi ve bu slogan 'Eğer insanlar yaşamak isterse, kaderleri kendi ellerinde' diyen Tunuslu bir şairden doğmuştur. Bu sözler Tunus sokaklarında, Kahire'de, Libya ve Suriye'nin farklı şehirlerinde ve diğer şiiresel bir söylemden siyasi bir slogana dönüştü." sözleriyle hareketin, insan ve insan onurunu koruma merkezli bir devrim olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Tunus hareketi, anayasal bir devlet düzeninin varlığının ancak insan hak ve özgürlükleri ile görünür kılındığının örneğini de teşkil etmektedir. Nitekim 14 Ocak Devrimi, sosyo - ekonomik ve siyasal haklarını arayan insanların gerçekleştirdiği bir halk hareketidir.

2.2. Tunus Anayasasına Genel Bir Değerlendirme

Halkın tüm süreçleri yakından takip ettiği ve uzlaşmacı bir yönü olan 2014 Tunus Anayasasında üçüncü kuşak hakları da kapsayacak şekilde temel hak ve özgürlükler geniş olarak düzenlenmiştir. Tunus halkı, uzun yıllar süren otoriter yönetimin ardından demokratik kazanımları koruyabilmek için güçlü bir Anayasa Mahkemesi'ne yer vermiştir (Açıl, 2014 Tunus Anayasası Hakkında Genel Bir Değerlendirme, 2017, s. 89).

Kurucu Meclis seçimleri için "nispi temsilin en büyük artık usulü"nü benimsenmesi anayasanın yapım sürecinde çok küçük partilere dahi temsil imkânı tanınarak, Kurucu Meclis'te anayasanın yazılmasına dâhil olmaları sağlanmıştır. Bu noktada kadınların temsili için de gerekli önlemler alınmış; listelerin bir erkek ve bir kadın şeklinde sıralanması zorunluluk hâline getirilmiştir.

Tüm bunların yanında seçimlerin şeffaflığının, güvenilirliğinin ve temsilin sağlanması amacıyla yurt dışı seçmenleri için çeşitli uygulamalar yapılmış, seçim sürecinde eski rejim dönemindeki kurumların yerine yeni kurumlara görev verilmiş, yurt içi ve yurt dışında çeşitli gözlemcilerin seçimi takip etmesine imkân tanınmıştır.

Bağımsızlıktan bu yana tam bir serbestlik içerisinde gerçekleştirilen ilk seçim olma niteliği taşıyan Kurucu Meclis seçim sonuçlarına göre 19 parti, Kurucu Meclis'te temsil şansı bulmuştur. Birinci sıradaki Nahda hareketi %37,4 oy oranı ile sandalyelerin %41'ini, ikinci sıradaki Cumhuriyetçi Kongre Partisi %8,71 oy oranı ile sandalyelerin %13,36'sını kazanmıştır. Bu sonuçlar, yeni anayasanın geniş bir yelpazeye yayılan yeni aktörler tarafından uzlaşıyla yapılmasına imkân tanımıştır (Açıl, Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci, 2017, s. 192).

Her ne kadar uzlaşmacı bir anlayışın ürünü olsa da Tunus Anayasasının hazırlık ve yapım süreci oldukça tartışmalı ve sancılı geçmiştir. Bununla birlikte Tunus Anayasası 26 Ocak 2014'te 4 çekimser, 12 ret oyuna karşılık 200 kabul oyu ile kabul edilmiştir. 2014 (yeni) Tunus Anayasası 10 bölümden ve 149 maddeden oluşmaktadır. Siyasal sisteminde köklü değişimler geçiren ülkelerde uzun ve ayrıntılı anayasalar yapma eğilimi bulunmaktadır (Atar, 2013, s. 6) (Atar, 2013: 6). Tunus halkı geçirdiği egemenlik, bağımsızlık, otoriter süreçlerin siyasi ve sosyo - ekonomik yansımalarını yaşamışlar ve kamu makamlarına karşı söz konusu güvensizliklerini kazuistik şekilde hazırladıkları yeni anayasada göstermişlerdir. Nitekim devletin niteliklerini düzenleyen birinci bölümü ile temel

hak ve hürriyetleri düzenleyen ikinci bölümünde maddeler kısa ve öz bir üslupla kaleme alınmışken, kamu organlarını düzenleyen bölümler için daha kazuistik bir yöntem benimsenmiştir (Açıl, 2014 Tunus Anayasası Hakkında Genel Bir Değerlendirme, 2017, s. 91).

2.3. Tunus Anayasasındaki “Genel Prensipler” Bölümünün Değerlendirilmesi

2014 Tunus Anayasası, katı anayasa anlayışına paralel olarak değiştirilemez kaydı ile devletin bağımsızlığını, egemenliğini, özgürlüğünü, rejiminin cumhuriyet olduğunu, dilini ve dinini kayıt altına almaktadır. Ancak Devletin dininin ve dilinin değiştirilemeyeceği maddesinin düzenlemesi uzun tartışmalara sebep olmuştur. Bununla birlikte “Devletin dini İslam'dır.” ibaresi 1959 Anayasasında mevcut olmasına Burgiba ve Bin Ali yönetim dönemlerinde din algısının ortadan kaldırılması sürekli gündeme gelmekteydi. Bu durum da seküler bir sistem kurulma amacının daima gündemde olduğunu göstermektedir. Söz konusu ifadenin yeni Tunus Anayasasında yer alması üzerine; devrilen Bin Ali rejimi, yeni anayasa tartışmaları sırasında özellikle televizyonlarda bu maddenin pratikte hiçbir anlamının olmadığını, “Devletin dini İslam'dır.” demenin devletin iki eli vardır demekten farksız olduğunu ileri sürmektedir. Hem halk tarafından hem de meclis tarafından en fazla tartışma konusu olan birinci maddede laiklik tartışması yönünden oldukça önem arz etmektedir. Bu durum, Bin Ali dönemindeki anayasanın gerçek bir anayasa olmasının ötesinde; düzenlenen maddelerin uygulamaya konulmadığı göstermelik bir anayasa olduğunu ifade etmektedir. Nitekim söz konusu ibare-

nin metinde yer almasına rağmen bunun uygulama alanı bulmadığına ve bu yeni düzen içinde dahi bulunmayacağına inanan bir zihniyetin olması eski yönetimin göstermelik bir anayasa ile yönetilen bir devlet olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Din - devlet ilişkisini düzenleyen ilgili madde anayasal düzenlemeler açısından diğer maddelerdeki destekleyici hükümlerle ortalama bir yol tercih edildiğini göstermektedir. Anayasanın birçok kısmında İslam'a yönelik atıflar bulunmaktadır. Başlangıç kısmında ve 39. maddede ülkenin İslam - Arap kimliği vurgulanmış; 6. maddede dinin ve kutsalların devletin koruması altında olduğu beyan edilmiş ve 74. maddede cumhurbaşkanının Müslüman olması şartı konulmuştur (Açıl, 2014 Tunus Anayasası Hakkında Genel Bir Değerlendirme, 2017, s. 93). Öte taraftan devletin nitelikleri arasında demokratik ilkelere ve insan haklarına bağlılık kriterlerine yer verilmemesi ilk etapta bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Ancak 2. maddede değiştirilmez kaydı ile halka dayalı ve onun iradesi ile bir yönetim sistemini ve nihayetinde hukukun üstünlüğünü açık bir şekilde kabul etmesi yukarıdaki iki hususa da bir orta yol ivmesi kazandırarak, eksikliği bertaraf etmektedir. Nitekim halkın isteği ve yoğun bir takibi ile oluşturulan yeni anayasada halk iradesi kavramının açık bir şekilde ifadesi demokratik ilkelere bağlılığı göstermektedir. Hukuk üstünlüğünün kabul edilmesi ise, hukukun üstünlüğünün gerekleri olan yargısal denetimi, yargının bağımsızlığını ve tarafsızlığını, insan haklarına ve insan onuruna saygılı olduğunu, hukukun önünde eşitlik ilkesinin kabul edildiği anlamına da gelmektedir. Diğer taraftan 6. maddede “Devlet, dinin

koruyucusudur. Tüm tarafların araçsallaştırılmasından kaynaklanan vicdan ve inanç özgürlüğünü, dinî uygulamaların serbestçe kullanılmasını, camilerin tarafsızlığını ve ibadet yerlerini garanti eder.” ibaresiyle tarafsızlığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Anayasadaki söz konusu destekleyici düzenlemeler ile devletin her kesimden insana karşı saygılı ve haklarını korumacı bir tutum sergileceğinin üzerinde durulmaktadır. Kazuistik bir anlayışla düzenlenen yeni anayasa, koyduğu her hükmü uygulama amacını taşıyarak gerçek anayasa yapma yolunu izlemektedir. Tunus Anayasasında bir ibare yazılıp bırakılmamış, aksine açıklayıcı ve herhangi bir boşluk bırakmama adına hükümler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

3. maddede egemenliğin ve yetkinin kaynağının halk olduğu; 4. ve 5. maddelerde sırasıyla Tunus Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinin özgürlük, onur ve adalet olduğu; Arap Mağrib'in bir parçasını teşkil ettiği; 7. ve 8. maddelerde devletin yükümlülükleri arasında aile ve gençliğin korunması olduğu; 9., 10. ve 11. maddelerde sırasıyla vatanının birliği ve bütünlüğünün korunması; vergi ve kamu harcamalarına katkı bulunmayı; devlet başkanlığının konumu; 12. maddede devletin sosyal adaleti, devam edegelen gelişmeyi sağlamak ve bölgeler arası gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak için pozitif ayrımcılığa başvurabileceği; 14. maddede devletin üniter yapıda ademi-merkeziyetçi bir idari sistem kurulacağı; 15. maddede kamu idaresinin açıklık esasına göre halka hizmet edeceği; 16., 17., 18. ve 19. maddelerde sırasıyla eğitim kurumlarının tarafsızlığı; yalnızca devletin silahlı kuvvet kurabileceği; ordu ve polis güçlerinin de aynı şekilde taraf-

sızlığı; 20. maddede de ise Temsilciler Meclisi tarafından onaylanan uluslararası anlaşmaların kanunun üstünde, anayasanın altında olduğu düzenlenmiştir.

2.4. Tunus Anayasasındaki “Haklar ve Özgürlükler” Bölümünün Değerlendirilmesi

Temel hak ve özgürlükler bölümü değerlendirilirken her ne kadar çoğulculuk anlayışına paralel olarak en küçük partiler dahi anayasa yapım sürecine dâhil edilmiş olsa da seçimi birinci parti olarak tamamlayan Nahda Partisi’nin lideri Gannuşi’nin hak ve özgürlüklere bakış açısının ortaya konulması gerekli ve önemlidir. Şöyle ki anayasa ıstılahında haklar ve siyasi özgürlüklerden kasdedilen şey, yönetimde halk iradesinin hâkim olmasıdır. Halk, yöneticileri istediği gibi hesaba çekebilir ve denetleyebilir. İsterse onları değiştirebilir. Siyasi özgürlükler ise devletin vatandaşlara tanımış olduğu zorunlu haklardır. Hemen hemen çağdaş bütün anayasalar halk egemenliğini önemle vurgulamakta ve bunun demokrasinin vazgeçilmez bir esası olarak deklare etmektedir. Halk bu egemenliğini; seçim, referandum, ifade özgürlüğü, basın, toplantı ve yürüyüş, siyasi dernekler, mesleki kuruluşlar ve benzeri yollarla ortaya koymaya çalışır (Gannuşi & Çev. Tunç, 2015, s. 87).

2014 Tunus Anayasası, 1959 Anayasasına oranla temel hak ve özgürlükleri daha geniş olarak düzenlemektedir. Bu durumda anayasanın bir halk hareketi neticesinde meydana gelmesinin etkisi oldukça fazladır. Nitekim birinci ve ikinci kuşak haklarının yanı sıra üçüncü kuşak haklarına da yer verilmektedir.

Hak ve özgürlüklerin düzenlendiği Anayasanın ikinci bölümünün ilk madde-

si (21. madde) eşitlik ilkesi ile başlamaktadır. 22. madde birinci kuşak haklardan ve çekirdek alan olarak ifade edilen yaşam hakkını “Yaşam hakkı kutsaldır. Yasalarla düzenlenen istisnai durumlar dışında sınırlandırılmaz.” şeklinde düzenlemektedir. Yaşam hakkına kutsiyet atfedilmesine rağmen hayat hakkı gibi çekirdek bir hak olan, dokunulmasıyla ihlale uğrayan bir hakkın sınırlandırılmasının yasama erkine bırakılması yaşam hakkının özel konumuyla bağdaşmamaktadır. Anayasal devlet düzeni içinde iktidarın sınırlandırılması siyasal sistemine hizmet etmediği ve bu bağlamda anayasal demokrasi anlayışı düzleminde değerlendirilemeyeceği ortadadır.

Anayasanın devamı maddeleri; 23. maddede insan onuru, vücut bütünlüğü ve işkence yasağı; 24. maddede özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme hürriyeti, yerleşme ve seyahat hürriyeti; 25. maddede vatandaşlık hakkı; 26. maddede siyasi iltica hakkı; 27., 28. ve 29. maddelerde sırasıyla masumiyet karinesi, kişi özgürlüğü ve güvenliği; 30. maddede mahkumların hakları; 31. maddede düşünce, ifade ve basın özgürlüğü; 33. maddede akademik özgürlükler; 34. maddede seçme ve seçilme hakkı; 35. maddede örgütlenme özgürlüğü; 37. maddede toplanma ve barışçıl gösteri hakkı; 41. maddede mülkiyet ve fikri mülkiyet hakkı düzenlenmektedir. Geniş bir listeye yer verilmiş olsa da zorla çalıştırma yasağı ve teşebbüs hürriyetinin düzenlenmemiş olması bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır (Açıl, 2014 Tunus Anayasası Hakkında Genel Bir Değerlendirme, 2017, s. 94).

Tunus 14 Ocak Devrimi’nin gerçekleşmesine sebep olan olay dikkate alındığında ekonomik etkenlerin devrime

alan hazırladığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Eğitimli genç nüfusun işsizlik oranlarının fazla olması, liyakate dayanamayan sistemin ekonomik etkileri, refahın tabana yayılmaksızın bir kısım kesimin elinde tutulması devrimin başlıca ekonomik sebeplerini oluşturmaktadır. Bunun bir yansıması olarak yeni 2014 Tunus Anayasasında sosyal ve ekonomik haklara oldukça geniş yer ayrılmaktadır. 36. maddede sendika kurma ve grev hakkı; 38. maddede sağlık hakkı; 39. maddede eğitim hakkı; 40. maddede çalışma hakkı ve ücrette adalet; 42. maddede sporun teşviki; 47. maddede çocuk hakları; 48. maddede engelli bireylerin korunması düzenlenmektedir. Sosyal ve ekonomik haklara bu kadar geniş yer ayrılmış olmasına rağmen bu hakların hayata geçirilmesinde devletin hangi öncelikleri gözeteceği ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır (Açıl, 2014 Tunus Anayasası Hakkında Genel Bir Değerlendirme, 2017, s. 95). Bu durum ise kanunda bir boşluk oluşmasına neden olarak iktidar lehine hangi hakların öncelikli gözetileceği sonucuna götürebilir ve gerçek anayasadan uzaklaşmaya sebebiyet verebilir.

Anayasa, temel hak ve özgürlüklerin; ancak kanunla sınırlandırılabilceğini, hakkın özene dokunma yasağı olduğunu, ölçülülük ilkesine bağlı kalınarak sınırlandırılabilceğini, sınırlandırmanın demokratik devlet gereklerine uygun olması gerektiğini ve anayasadaki genel sebeplere dayandırılarak sınırlandırılabilceğini düzenlemektedir. Yaşam hakkı gibi çekirdek hakkın sınırlandırmasını yasama erkine bırakılmasının dışında sınırlandırmalar anayasal devlet düzene uygunluk göstermektedir. Ancak olağanüstü durumlarda temel hak ve özgürlüklerin ne şekilde sınırlandı-

rılacağı veya ortadan kaldırılacağı düzenlenmemiştir. Diğer taraftan çekirdek haklar listesinin olmaması Tunus Anayasası açısından bir eksiklik arz etmektedir. Nitekim halkın iradesi anlamına gelen demokrasinin anayasal bir düzen ile sınırlandırılmasında, temel hak ve özgürlüklerine ne şekilde kullanılacağına toplumla yapılan sözleşme ile açıkça garanti altına alınması gerekmektedir.

Tunus Anayasasının en ilgi çekici özelliklerinden birisi, üçüncü kuşak haklara da yer vermesidir (Açıl, 2014 Tunus Anayasası Hakkında Genel Bir Değerlendirme, 2017, s. 96). 42. maddede kültür hakkı; 44. maddede su hakkı ile sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı düzenlenmektedir.

SONUÇ

Tunus geçirdiği sosyal, ekonomik, siyasi tüm süreçler sonunda “14 Ocak Devrimi” ile demokratik usullerle gerçekleştirilen seçim ve anayasa yapım sürecine ulaştırmıştır. Bu devrim, Arap Baharı adını alarak Tunus’ta başlayıp yakın coğrafyasında bir halka gibi devam eden toplumsal ve siyasi dönüşümü ateşlemiştir.

Uzun yıllar otoriter rejim altında sosyolojik ve ekonomik bunalımlarla karşı karşıya kalan Tunus halkı, büyük bir mücadeleye ve halk direnişi örneği ile demokratik bir toplum düzenine geçmiştir. Bu sürecin bir sonucu olarak ilk demokratik usullerle Kurucu Meclis seçimleri gerçekleştirilmiş ve sonraki süreçte 2014 Tunus Anayasası hazırlanmıştır.

2014 Tunus Anayasası halkın siyasi hafızası ile değerlendirildiğinde; anayasanın metin olarak var olduğu ancak anayasal düzenden yoksun bir devlet iktidarı ile insan onuruna değer vermeyen bir düzen sonucu meydana geldiği için oldukça kazuistik bir anlayışla hazırlanmıştır. Bu bağlamda siyasi iktidara dair tüm sorulara cevap veren bir metin ile anayasal devlet düzeni oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anayasal devlet düzeni, devletin bir anayasası olması ile değil; ancak anayasal demokrasinin uygulanması ile gerçekleşmektedir. Demokrasi halkın kendisini yönetmesi anlamına gelirken bu iktidarın çoğulcu demokrasi anlayışla sınırlandırılması demokrasiyi yok etmemekte aksine uygulanabilmesini sağlamaktadır. Nitekim anayasallık ve demokrasi birbirine temel teşkil etmekte ve birbirinin korunması anlamına gelmektedir. Bunun en görünür olduğu yer ise temel hak ve özgürlüklerin düzenleme şeklidir.

2014 Tunus Anayasasında birtakım eksiklikler olmuş olsa da otoriter bir rejimden demokratik usullerle gerçekleştirilen bir düzene geçilmesi, insan onuruna değer vermeyen siyasi iktidarın bir direnişle ortadan kaldırılması ve insan haklarının geniş bir şekilde düzenlendiği anayasanın oluşturulması anayasal demokrasiye giden çok büyük adımlardır.

Yukarıda ifade edilen yaşam hakkının sınırlandırılması, sosyal ve ekonomik hakların öncelik sıranın belirlenmemesi, çekirdek hak alanının oluşturulmaması gibi birtakım ihtilafların bulunması Tunus Anayasasını gerçek anayasa olmaktan uzaklaştırırsa da anayasada garanti altına alınan hak ve özgürlükleri temel

den sarsacak anayasa değişikliklerinin yapılmasının engellenmesi ile İnsan Hakları Komisyonunun kurulması anayasal devlet usullerinin gereklerini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Açıl, M. (2017). 2014 Tunus Anayasası Hakkında Genel Bir Değerlendirme. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 89-131.
- Açıl, M. (2017). Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 165-203.
- Atar, Y. (2013). Türk Anayasa Hukuku. Konya: Seçkin Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2017). Anayasal Demokrasi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gannuşı, R., & Çev. Tunç, O. (2015). Kamusal Özgürlükler. İstanbul: Mana Yayınları.
- Özbudun, E. (2017). Anayasalcılık ve Demokrasi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- SETA: www.setavakfi.org.tr/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=106218